

ANNA PULLI-HUOMO

Jumalanpalveluksen musiikki osallisuuden kokemuksen vahvistajana

Lectio praecursoria

Anna Pulli-Huomon taiteilijakoulutuksen tohtorintutkinto tarkastettiin 23.11.2024 Johanneksenkirkossa sekä Musiikkitalon Organo-salissa Helsingissä. Jatkotutkinnon aihe oli "Venez Esprit-Saint, et envoyez-nous du ciel un rayon de votre lumière – ranskalaisen liturgisen urkumusiikin soveltaminen suomalaisessa jumalanpalveluksessa". Opin- ja taidonnäytteeseen kuuluvan tutkielman otsikko: Jumalanpalvelus urkurin silmin, korvin, jaloin, sormin. Tarkastustilaisuuden valvojana toimi professori Timo Kiiskinen. Lausunnon tutkinnon taiteellisesta osuudesta antoi lautakunnan puheenjohtaja MuT Peter Peitsalo. Lausuntonsa kirjallisesta työstä antoivat MuT Marianne Gustafsson Burgmann sekä TT Mika K. T. Pajunen.

Musiikkiesitykset Johanneksenkirkossa:

Jeanne Demessieux (1921–1968): "Les eaux" (*Sept Méditations sur le Saint-Esprit*)

Olivier Messiaen (1908–1992): "Les mains de l'abîme" (*Livre d'Orgue*)

Virsi 228: 2,4

Charles-Marie Widor (1844–1937): Cantilène (*Symphonie romane*, op. 73)

Veni Sancte Spiritus et emitte / Saavu Henki taivaasta -helluntain sekvenssi

Jeanne Demessieux: *Veni Creator*, op. 8

Anna Pulli-Huomo, urut, esilaulaja Inka Kinnunen sekä läsnä ollut seurakunta.

Aloitin tämän *lectio praecursoriani* Johanneksenkirkossa ranskalaisen säveltäjän Jeanne Demessieux'n kuvauksella Raamatun ensijakeiden tapahtumista. Musiikkiosuuteen valitsemani musiikit muodostivat liturgisesti yhtenäisen mutta läsnäolijoille vapaasti tulkittavan kokonaisuuden. Satunnainen joukko ihmisiä kokoontui Johanneksenkirkon kirkkotilaan kokemaan yhdessä musiikkia, jonka viittaukset kristinuskon teemoihin olivat luettavissa käsiohjelmasta. Urkurina olin tilaisuudessa niin solistina, improvisoijana ja säestäjänä kuin myös musiikin suunnittelijana ja johtajana.

Esittelen tässä tutkimukseni "*Venez Esprit-Saint, et envoyez-nous du ciel un rayon de votre lumière* – ranskalaisen liturgisen urkumusiikin soveltaminen suomalais-

sa jumalanpalveluksessa” kohteen, tavoitteen ja viitekehyksen. Lisäksi nostan esille huomioitani tutkivasta urkurista, musiikinteologisen tutkimuksen merkityksestä tämän päivän Suomessa sekä jumalanpalveluksen musiikista osallisuuden kokemuksen vahvistajana.

RANSKALAINEN URKUMUSIIKKI SUOMALAISESSA JUMALANPALVELUKSESSA

Taiteellisen tutkimukseni aiheena on ranskalainen 1800–1900-luvuilla sävelletty urkumusiikki ja sen soveltaminen suomalaisessa jumalanpalveluksessa. Tutkimuksen kohteena on siis ollut aiheen mukaisesti rajattu musiikki osana uskonnollista rituaalia, jolla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 käyttöön ottaman kirkkokäsikirjan mukaisia jumalanpalveluksia.

Tutkimukseni taiteellinen osio on käsittänyt viisi jumalanpalvelusta viidessä eri kirkossa viiden erilaisen soittimen äärellä. Näistä jumalanpalveluksista kaksi oli kyseisten seurakuntien sunnuntai klo 10 -messuja, kaksi erikseen järjestettyjä iltamessuja ja yksi vesper eli iltarukous. Taiteellisen osioni jumalanpalvelukset ja toimintani niissä ovat olleet myös tutkimusmateriaalia; tutkielmani *Jumalanpalvelus urkurin silmin, korvin, jaloin, sormin* on rajautunut erityisesti urkurin näkökulmaan kyseessä olevasta jumalanpalveluksen muodosta.

Tohtorintutkimukseni tavoitteena on tutkimussuunnitelman mukaisesti ollut

- 1) tuoda ranskalaista ohjelmistoa esille jumalanpalveluskäytössä
- 2) käyttää erilaisia soittimia osana tutkintoa
- 3) syventää omaa asiantuntijuuttani
- 4) kiinnittää tutkimuksen jumalanpalvelusten suunnittelussa ja toteutuksessa huomioita musiikin rooliin osana jumalanpalvelusta sekä yhteistyön merkitykseen.

Tutkielmani tavoitteena on ollut sanoittaa jumalanpalvelusta urkurin roolista nähtynä. Sen tutkimuskysymyksenä on, minkälaisin eri tavoin urkuri on vuorovaikutuksessa jumalanpalveluksessa ja suhteessa jumalanpalvelukseen. Tutkielma rakentuu musiikillisesta, liturgisesta sekä vuorovaikutuksen teorioihin perustuvasta viitekehyksestä.

Musiikillisen viitekehyksen ovat luoneet ensisijaisesti tutkimuksen kohteena ollut ranskalainen historiallinen roomalaiskatolisen kirkon urkumusiikki, siihen liittyvä gregoriaaninen ohjelmisto sekä kyseisen musiikin vaikutuksesta syntyneet urkuimprovisaationi. Tutkielman liturginen viitekehys on rakentunut jo edellä mainitusta suomalaisesta evankelisluterilaisesta jumalanpalveluksesta. Tähän viitekehykseen liittyvät suomalaisen jumalanpalveluksen kaava, historia, sävelmät ja käytänteet. Musiikillista ja liturgista viitekehystä tukevana tekijänä ovat olleet musiikin

teologiset taustat suomalaisessa jumalanpalveluksessa. Tutkielmani tutkimuskysymys nostaa kolmanneksi viitekehyyksi vuorovaikutuksen tematiikan. Sitä lähestyn erityisesti dialogisuuden ja osallisuuden kokemuksen teorioiden avulla.

Jumalanpalvelustutkimus taiteellisen tutkimuksen näkökulmasta on uutta. Sitä ovat Taideyliopiston Sibelius-Akatemian DocMus-tohtorikoulussa aikaisemmin tehneet vain Martti Laitinen ja Hanna Remes. Erityisesti urkurin roolin näkökulmasta jumalanpalvelusta ei ole kuitenkaan aiemmin tutkittu. Taiteellinen tutkimus on jo itsessään vahva strateginen valinta saada tietoa tutkimuskohteesta, koska tieto perustuu usein taiteelliselle tekemiselle, taiteen tekijyydelle ja tekemisen reflektoinnille. Omassa tutkimuksessani saatu tieto määrittäykin rajatusti minun urkuriuteeni, minun tekijyyteni kautta. Siksi autoetnografinen tutkimusote oli luonteva valinta tutkielman ensisijaiseksi tutkimusmenetelmäksi.

Pysähdyn tässä lektiossani tutkimuksestani nousseisiin kolmeen huomioon: 1) tutkivasta urkurista ja taiteellisesta tutkimuksesta jumalanpalveluskontekstissa, 2) musiikin teologisen tutkimuksen roolista tulevaisuuden jumalanpalvelustutkimuksessa ja 3) jumalanpalveluksen musiikin merkityksestä osallisuuden kokemuksen vahvistajana.

TUTKIVA URKURI

Tohtorintutkinnossani on korostunut tutkiminen soittaen. Tutkielmani otsikon mukaisesti olen tutkinut jumalanpalvelusta urkurina lukien, kuunnellen sekä soittajana koken. Lukemiani tekstejä ja nuotteja sekä soittamiani ja kuulemiani tutkimuksen säveliä olen peilannut tutkimuskysymyksiini osana viitekehyyksiäni.

Muusikkona haluankin korostaa muusikon luontaista tapaa työskennellä ja ajatella tutkimuskysymysten äärellä konkreettisesti musiikkia tehden. Tanssipedagogiikan professori Eeva Anttila (2011, 170–171) on todennut, että taiteen tieto syntyy kohtaamisessa – siihen ei välttämättä tarvita sanoja. Kun urkuri kohtaa musiikin kaikilla aisteillaan, hän prosessoi saamaansa tietoa. Yhtä lailla kuin tieteellinen tutkimus, myös taiteellinen tutkimus edellyttää tutkimusyhteisön lainalaisuuksien osaamista. Taiteellista tutkimusta tehdessä tulee pyrkiä sanallistamaan tutkimustansa mahdollisimman tarkasti ja avoimesti, jotta myös ulkopuolinen pystyy sitä seuraamaan.

Omassa tutkimuksessani erityisesti ranskalaiseen 1800–1900-lukujen urkumusiikkiin sekä aikakauden soittimiin perehtyminen on vaikuttanut minuun urkurina ja tutkijana. Syventyminen yhteen musiikin tyylilajiin ja siihen liittyviin soittimiin on vahvistanut omaa taiteilijuuttani ja sen myötä myös luovuuden merkitystä osana tutkimustani. Tietynlaiseen musiikkiin perehtyminen on myös korostanut sitä, miten jumalanpalveluksen urkurina toimin juuri käsillä olevassa tilanteessa, huomioiden sen sisällön ja läsnä olevan yhteisön.

Esimerkkinä mainittakoon se, miten urkurina vastaan jumalanpalveluksen hengittävydestä – eli miten musiikki sykkii osana tilaisuutta, tilaisuuden sisältöä ja yhteisön kanssa. Tähän vaikuttavat urkurin tapa hallita käytössä olevaa soitinta, kyky kuunnella tilannetta, mikrotason rytmin käsittely sekä intuitio ja tieto kirkkotilasta, sen akustiikasta ja läsnä olevasta yhteisöstä. Konkreettisimmillaan on kyse siitä, miten urkuri johtaa yhdessä laulettavien osuuksien säerajoja tai siitä, kuinka koko jumalanpalveluksen niin sanottu pulssi sykkii. Vaikka pulssi sykkii eri tavoin tilaisuuden eri vaiheissa, pidän kuitenkin tärkeänä, että hengittävyys mikrotasolta kokonaisuuteen olisi seurattavissa puolin ja toisin niin kirkon penkissä, alttarilla kuin urkujenkin äärellä. Minusta olisikin mielenkiintoista jatkaa tutkimusta jumalanpalveluksen hengittävyyden parissa esimerkiksi tutustumalla kansatutkimuksen antamiin mahdollisuuksiin.

MUSIIKINTEOLOGINEN TUTKIMUS

Toiseksi huomioksi tutkimuksestani nostan jumalanpalvelukseen liittyvän musiikinteologisen tutkimuksen. Tutkimukseni kuluessa olen havahtunut sen vähäiseen määrään 2000-luvun vaihteen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalvelusuudistuksen jälkeen.

Suomalaisen jumalanpalveluksen historiaan on pitkään kuulunut opillisten näkökulmien painottaminen. Tämä on nähtävissä myös edellä mainitun jumalanpalvelusuudistuksen yhteydessä kirjoitetuissa musiikinteologisissa teksteissä. Jumalanpalvelusuudistuksenkin taustalla ollut kansainvälinen 1900-luvun liturginen uudistusliike nosti kuitenkin esille myös kokemuksen merkityksen osana hengellisyyttä. Opillisten näkökulmien rinnalla on kokemuksen merkitys evankeliumin julistamisen muotona siten saanut myös Suomessa entistä enemmän sijaa. Tämä on tunnistettavissa jo jumalanpalvelusuudistuksessa, mutta varsinkin sen jälkeen toteutetuissa jumalanpalvelushankkeissa.

Samalla on todettava, että viimeisen 20 vuoden aikana muutokset yhteiskunnassa ja siten myös musiikkimaailmassa ovat vaikuttaneet huomattavasti myös kirkon musiikkiin. Tämä tulee esille erityisen selvästi hautajaisten ja häiden musiikkitoiveiden moninaistumisena, mutta myös jumalanpalvelusuudistuksen myötä niin sanottujen ”etuliitemessujen”, kuten klassinen messu, pop-messu, kelttimessu, tangomessu ja niin edelleen, yleistymisenä. Viime lokakuun lopussa julkaistu evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomus (Salomäki ym. 2024) vahvistaa sitä hengellistä todellisuutta, jota on jo pitkään seurattu Suomessa. Havainnot kertovat voimakkaasta uskonnollisen kulttuurin murroksesta, jossa kirkon ja kristinuskon merkitys asemoituvat uudella tavalla osana katsomuksellista moninaisuutta. Uusimman kyselyaineiston perusteella vain kaksi viidesosaa suomalaisista ylipäättään uskoo enää jollain tavoin Jumalaan ja noin puolet identifioi itsensä joko kristityksi, humanistiksi, luterilaiseksi

tai henkiseksi ihmiseksi. (Mt. 300–304.) Tällä muutoksella on vaikutusta myös kirkon musiikkiin.

Toimiessani kirkkomuusikkona jumalanpalveluksessa minun tulee pohtia sitä, mikä on musiikin, esimerkiksi urkumusiikin rooli osana tämän päivän jumalanpalveluselämää. Onko tuo sanaton musiikki täytettä, viihdettä, vetonaula, väline julistaa evankeliumia vai jotain muuta? Tarvitsemmekin myös uutta tätä aikaa refleктоivaa musiikinteologista tutkimusta ja keskustelua tukemaan seurakuntatyötä. Musiikin filosofisen tutkimuksen lisäksi tarvitaan monitieteellistä musiikinteologista tutkimusta laajentamaan ymmärrystä musiikin roolista osana jumalanpalvelusta tai ihmisten hengellisyiden harjoittamisen muodoista. Mitä ovat esimerkiksi mystiikka ja älyllisyys jumalanpalveluksen kontekstissa musiikin näkökulmasta? Mikä on musiikin rooli 2020-luvun hengellisessä elämässä? Tai mitä on musiikinteologia 2030-luvulla?

Tämä pohdinta on korostunut tutkimuksessani, jossa on ollut paljon juuri soitinmusiikkia eli musiikkia ilman sanoja. Näenkin musiikin, ja erityisesti soitinmusiikin, mahdollisuutena vahvistaa jumalanpalvelukseen ja hengelliseen elämään liittyvää monimuotoista kokemusta. Tästä tarvitaan kuitenkin lisää tutkimusta.

OSALLISUUDEN KOKEMUS JA VUOROVAIKUTUS JUMALANPALVELUKSESSA

Osallisuuden kokemus nähdään merkittävänä tekijänä pohdittaessa, miksi ihminen haluaa olla osa yhteisöä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa ja Suomen evankeliluterilaisen kirkon dokumenteissa osallisuus määritellään usein aktiivisena toimimisena ja mahdollisuutena vaikuttaa. Yhtenä esimerkkinä aktiivisesta toimimisesta jumalanpalveluksessa on perinteisesti mainittu virsien yhdessä laulaminen. Toinen esimerkki viime vuosilta ovat monissa seurakunnissa toimivat niin sanotut jumalanpalvelusryhmät. Niissä seurakuntalaiset ovat päässeet vaikuttamaan messun suunnitteluun muun muassa valitsemalla virsiä. Mutta mitä on osallisuuden kokemus jumalanpalveluksessa silloin, kun siinä on paljon soitinmusiikkia, jossa ei ole sellittäviä sanoja, jonka seurakunta ”vain kokee” ja jota se ei ole itse valitsemassa tai toteuttamassa? Voidaankin kysyä, jääkö musiikki silloin ulkokohtaiseksi ja vieraaksi.

Luovuus ja luova toiminta voivat Laura Huhtinen-Hildénin ja Anna-Maria Isolán (2018) mukaan rakentaa hyvinvointia ja lisätä siten osallisuuden kokemuksia. Voisiko runsas soitinmusiikin kuuntelemisen kokeminen ollakin eräänlaista luovaa toimintaa, joka rakentaa kokemusta osallisuudesta? Kokemus osallisuudesta määritellään heidän tutkimuksessaan subjektiivisena kokemuksena, jossa henkilö kokee olevansa osa yhteisöä. Kokemusta ovat liittyminen, kuuluminen, yhteisyys, osallistuminen ja vaikuttaminen. Luova tekeminen rakentaa Huhtinen-Hildénin ja Isolán mukaan merkityksellisyyden, mahdollisuuksien ja osallisuuden tilaa. Tämä osallisuuden tila muodostuu tarpeiden, resurssien ja vuorovaikutuksessa syntyvien

merkityksellisyyskokemusten myötä. Ilmaisuu, leikkiminen, luovuus ja mielikuvat rakentavat ja laajentavat kokemuksellista tilaa, jonka kautta elämäämme avautuu uusia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia. (Mt.)

Osallisuuden tilan kokemukseen ja siten hyvinvointiin vaikuttavat siis tarpeet, resurssit ja vuorovaikutus. Nostan tässä yhteydessä esille erityisesti vuorovaikutuksen; onhan luterilainen jumalanpalvelus lähtökohdiltaan dialoginen, ja sille on siten ominaista vuoropuhelu. Pysähdyn tässä kohtaa hetkeksi määrittelemään, mitä vuoropuhelu ja vuorovaikutus voivat olla jumalanpalveluksessa.

Jumalanpalveluksen opas kuvailee vuoropuhelua seuraavasti: ”Kuultavan ja näkyvän sanan välityksellä kolmiyhteinen Jumala puhuttelee meitä ja tekee meidät osalliseksi kaikista pelastuksen lahjoista. Rukouksissa, virsissä ja lauluissa ihminen vastaa Jumalan puhutteluun.” (Kirkkohallitus 2009, viii.) Muusikon näkökulmasta vuoropuhelu jumalanpalveluksessa on konkreettisimmillaan vuorolauluja, vuorovirsiä, vuorovaikutusta seurakunnan ja urkurin yhteistyössä – kuuntelua, reagointia sekä teknistä soittimen hallintaa suhteessa yhteisöön ja tilaan. Laajemmin ajatellen jumalanpalveluksessa ovat vuorovaikutuksessa keskenään kaikki sen erilaiset elementit, kuten Raamatun tekstit, rukoukset, virret, symbolit (eleet, kirkkotila, taide) sekä äänimaisema kussakin akustiikassa. Toisin sanoen jumalanpalveluksessa ovat läsnä lausutut, laulettu, soitettu taiteen ja hiljaisuuden sanat sekä paikalla oleva yhteisö.

Vuoropuhelu voidaan nähdä myös tapana olla vuorovaikutuksessa. Kielitoimiston sanakirja määrittelee vuorovaikutuksen sanoilla ”keskinäinen, vastavuoroinen vaikutus”.¹ Dialogisuusfilosofian keskeisen hahmon, itävaltalais-israelilaisen Martin Buberin mukaan dialogi voi olla teknistä, ennalta määriteltä tai jopa vuoropuheluksi naamioitua monologia, jossa osallistujat eivät liity toistensa keskusteluun. Sen sijaan dialogisuudessa perusedellytyksenä on toisen kuunteleminen ja kääntyminen toista kohden tarkoituksena luoda elävä keskinäinen vuorovaikutusyhteys. Puhetta tai kieltä ei välttämättä tarvita siinä lainkaan. Pyrkimys dialogiseen suhteeseen on siten avautumista toiselle ja toisen kokemukselle. (Buber 2004 [1947], 3, 22.) Pidänkin merkityksellisenä huomiota, että vuorovaikutus ei ole vain puhuttuja sanoja vaan jaettua ja koettua kokemusta – siis sitä, mitä taiteen kokeminen voi olla. Myöskään reformaattori Martin Lutherille uskomisen ei ollut vain tietämistä vaan tiedon soveltamista affektiivisesti. Lukeminen, kuuleminen ja laulaminen eli evankeliumin kokeminen oli hänelle merkityksellistä.

Mitä dialogisuus sitten on jumalanpalveluksessa? Ja miten dialogisuus – avautuminen toisen kokemukselle – liittyy musiikkiin osallisuuden kokemuksen vahvistajana jumalanpalveluksessa?

Huhtinen-Hildénin ja Isolan (2018) teorian mukaan osallistuminen luovaan prosessiin vahvistaa henkilön kokemusta yhteisöön kuulumisesta. Prosessin osia ovat

¹ Kielitoimiston sanakirja, Kotimaisten kielten keskus. Luettu 21.5.2025. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>

seuraavat askeleet: virittäytyminen, etäännyttäminen, sanoittaminen, jakaminen sekä palaute ja hyväksyntä. Näiden kesken kulkee jatkuva ihmisen oma reflektointi suhteessa kyseiseen tilanteeseen, mikä teorian mukaan vahvistaa osallisuuden kokemusta. Esittelen seuraavaksi tämän teorian suhteessa jumalanpalveluksen musiikkiin.

JUMALANPALVELUS LUOVANA PROSESSINA

Ensimmäisenä askeleena prosessissa mainitaan *virittäytyminen* eli miten luodaan jumalanpalvelukselle turvallinen viitekehys. Tämä tuntuu kokemukseni mukaan jäävän usein vaillinaiseksi. Näen turvallisen viitekehysten erityisen merkityksellisenä vaikuttajana pohdittaessa, miten ihminen voi liittyä satunnaiseen yhteisöön, joka jumalanpalvelusyhteisö usein on. Jumalanpalveluksen rakenne itsessään antaa ainakin sen toimittajille sekä usein osallistuville viitekehysten, jossa toimia ja osallistua. Mikäli jumalanpalveluksessa on paljon esimerkiksi soitinmusiikkia tai muuta poikkeavaa, on tärkeää valmistella eri tavoin myös läsnä oleva yhteisö tilanteeseen – on se sitten ennakkoviestintää, selittävää käsiohjelmaa tai sanallisia pieniä huomioita matkan varrella.

Toinen askel prosessissa on *etäännyttäminen*. Jumalanpalvelus itsessään on mahdollisuus kokea jotain pyhää ja siten etäännyä arjesta. Taide, esimerkiksi soitinmusiikki, osana jumalanpalvelusta voi vahvistaa tätä arjesta etäännyttämistä. Joskus taide voidaan kokea myös vieraannuttavana tekijänä. Tällöin mielestäni on kyse siitä, ettei edellä mainittua viitekehystä ole valmisteltu kunnolla.

Kolmas askel on *sanoittaminen*. Kun kaikkea ei voi eikä tarvitse opillisesti ymmärtää jumalanpalveluksessa, voi sen kokea taiteen kautta. Taide koettaessa osana jumalanpalveluksen tekstejä, kirkkotilaa, symboleja ja muun muassa eleitä sanoittaa usein sitä, mitä ei pysty sanallistamaan. Sanoittamista on ollut myös se, miten olen tutkimukseni jumalanpalveluksissa pyrkinyt luomaan soittamani musiikin sisälle yhteneväisiä jatkumia. Ne ovat olleet esimerkiksi saman musiikillisen teeman käyttämistä eri osissa jumalanpalvelusta tai tyyllisesti yhteneväisten musiikillisten ratkaisujen käyttämistä kaikessa messun musiikissa, mukaan lukien virsien ja messusävelmien säestykset. Olen siis käyttänyt messun solistisesta musiikista nousseiden musiikillisten ilmaisujen ja motiivien toistoa improvisaatioissani halutessani luoda yhteneväistä sanoittamista. Kutsun näitä toistuvia ilmaisuja ja motiiveja tutkimuksessani musiikillisiksi sanoiksi.

Neljäs askel eli *jakaminen* voidaan nähdä keskusteluna yhteisestä kokemuksesta. Minusta se voi olla myös jaettua yhteistä kokemusta, jossa kirkkotilassa yhdessä hiljennytään, istutaan, rukoillaan, kuunnellaan, lauletaan ja noustaan seisomaan.

Prosessin viimeinen askel on *palaute ja hyväksyntä*. Merkityksellistä luovan prosessin kokemisessa ja sitä kautta osallisuuden vahvistamisessa on hyväksynnän ilmiö, jonka pitäisi olla lähtökohtana kaikissa jumalanpalveluksissa.

SANOITTAMISEN MONINAISUUDESTA

Luovuus osana jumalanpalvelusta voi olla mahdollisuus vahvistaa satunnaisen yhteisön jäsenen osallisuuden kokemusta. Tämä on mahdollista, vaikka tilaisuuteen osallistuja ei itse olisikaan aktiivinen vaikuttaja vaan ennemminkin aktiivinen taiteen kokija, joka on vuorovaikutuksessa liturgian ja muiden paikalla olijoiden kanssa.

Jumalanpalveluksen toimijoina – kantoreina, pappeina ja muina toimijoina – on ensinnäkin merkityksellistä luoda edellä mainittu viitekehys, jonka rakentamisessa täytyy tuntea kyseessä oleva tilanne ja yhteisö. Yhtä lailla jumalanpalveluksen musiikin sisältö ja sen toteutus tulee rakentaa suhteessa yhteisöön, niin että taide voi luoda enemmän mahdollisuuksia kokea pyhää kuin vieraannuttaa siitä.

Toiseksi on osattava sanoittaa työtänsä monella eri tasolla ja eri tavoin. Kyse on urkurina siitä

- miten sanoitan valitsemani musiikkia ja sen merkitystä osana kokonaisuutta työkaverilleni samalla, kun pystyn vuorovaikutuksessa kuulemaan myös heidän kokemuksensa tilaisuudesta
- kuinka rakennan musiikin kokonaisuutta osana tilaisuutta
- miten rekisteröin urut suhteessa musiikkiin ja tilaan olemassa olevalla soittimella
- miten aloitan soittoni ensimmäisen sävelen – ehtiikö kuulija ymmärtää sen ja saada kiinni siitä
- kuinka hengittävää ja elävää soittoni on, on se sitten solistista, improvisoimista tai säestämistä
- miten fraseeraan virsisoitossa jalkiollani ja tuen siten seurakunnan laulua
- miten voin kuitenkin elää urkurina liturgiaa osaltani enkä vain suorittaa.

Tämä kaikki sanoittaminen on verrannollista myös jumalanpalveluksen lausuttujen ja hiljaisten sanojen käyttöön – eli siihen, mitä jumalanpalveluksessa puhutaan ja milloin hiljaisuudelle on paikkansa.

Taiteellinen tutkimus, jossa täytyy pystyä sanallistamaan tutkimustaan, onkin herättänyt minut huomaamaan sanoittamisen merkityksen myös tutkimuksen ulkopuolella. Kirkon työssä ollaan jatkuvasti tekemisissä yhteisön, erilaisten ihmisten ja jonkin sanoittamattoman, Pyhän, kanssa. Onkin merkityksellistä huomioida sanoittamisen – lausutun tai soivan – kieli aina suhteessa sen kontekstiin, jossa keskustelua käydään. Ja kuten inhimillisessä elämässä yleensäkin, aina sanoitus ei onnistu – esimerkiksi silloin, kun improvisoidessa reagoidaan hetkeen ja tilanteeseen. On improvisointi soittoa tai puhetta toisen ihmisen kanssa, auttaa siihenkin turvallinen viitekehys, joka on yhdessä luotu. Tämän monimuotoisen sanoittamisen mahdollistaa luovuus.

LUOVUUS JA DIALOGISUUS OSANA VUOSISATAISTA TRADITIOTA

Suomalaisessa evankelisluterilaisessa jumalanpalveluksessa työskentelevällä kirkkomuusikolla on lähes rajaton mahdollisuus olla luova. Ylipäätään jumalanpalveluksessa on sen toteuttajilla paljon mahdollisuuksia olla luova, vaikka kunkin työtä määrittävät kirkkokäsikirjan raamit. Olennaista on tietää, mitä tekee.

Haluankin kannustaa muusikoita ja muita jumalanpalveluksen toimijoita luovuuteen tunnistettujen rajojen puitteissa. Haluan myös kannustaa pohtimaan vuorovaikutusta juuri dialogisuuden näkökulmasta jumalanpalveluksessa. Mitä on jaettu ja koettu kokemus jumalanpalveluksessa? Tarvitsemme tämän päivän jumalanpalveluksessa tietoa ja oppia sekä kokemuksellista liturgian elämistä – sellaista, joka sykkii elämää osana vuosisataista traditiota.

Urkurina ja kirkon muusikkona haluan lopuksi siteerata Olivier Messiaenia, joka 47 vuotta sitten luennoi musiikin olemuksesta Pariisin Notre Damen katedraalissa. Messiaenin mukaan musiikki voidaan nähdä osana pyhää kolmella eri tavalla: liturgisena, uskonnollisena sekä sellaisena, joka äänenväreillään murtautuu kohti tuonpuoleista, kohti näkymätöntä ja sanoin kuvaamatonta, jolloin se tuottaa samanlaisen häikäistymisen kokemuksen kuin keskiaikaiset lasimaalaukset ja ruusuikkunat. (Messiaen 1978, 2, 14–15.)

LÄHTEET

- Anttila, Eeva 2011. Taiteen tieto ja kohtaamisen pedagogiikka. Teoksessa Eeva Anttila (toim.) *Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 40. Helsinki: Teatterikorkeakoulu. 151–174. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-9765-64-5>.
- Buber, Martin 2004 [1947]. *Between Man and Man*. Engl. Ronald Gregor-Smith. London & New York, NY: Routledge.
- Huhtinen-Hildén, Laura & Anna-Maria Isola 2018. Luovuus osallisuuden tukena – luovan ryhmätoiminnan malli. Teoksessa Laura Huhtinen-Hildén ja Minna Lamppu (toim.) *Odottamattomia aarteita: ilmaisua, leikillisyyttä ja luovaa toimintaa ryhmässä*. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. 8–13. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-097-7>.
- Kirkkohallitus 2009. *Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas*. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Messiaen, Olivier 1978. *Conférence de Notre-Dame*. Paris: Alphonse Leduc.
- Salomäki Hanna, Kimmo Ketola, Jyri Komulainen, Veli-Matti Salminen & Jussi Sohlberg 2024. *Kirkko epävarmuuksien ajassa 2024. Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020–2023*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 147. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4419>.